

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

ՕՇԱԿԱՆԻ ԱՆՏԻՊՆԵՐԷՆ

ՆԱՐԵԿ

Ա.

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՆԿԱՐԱԳՐԱԿԱՆ

Գիրքը: — Նարեկացիին գործերուն մէջ մտնէն նշանաւորը Աղօթամատեան մըն է, ժողովրդական բառով Նարեկը: Անիկա կը բաղկանայ 95 գլուխներէ: Գիրքին սկիզբը կայ Դրութիւնը ըստած ճակատ մը որ իբր թէ գործին ընդհանուր հանգամանքը կը ճշդէ: Մտած ու Նարեկեան ոճով խմբագրուած այս նախամտաւ կասկածելի կը թուի ու բանասէրները կը մերժեն զայն Նարեկին մաս ընդունիլ: Գործին բուն մարմինը կազմող իննսունը հինգ գլուխներէն երկուքը (Բան ՂԲ. և ՂԳ.) մեկնուղական էջեր են, առաջինը կոչնակին, երկրորդը միւսին նուիրուած: Ասոնց թարգմանորէնքը պէտք է բացատրողական հասկնալ: Գիրքին վերջը կայ առանձին յիշատակարան՝ Յիշատակարան մատենիս դրութեան վերնագրուած՝ ուր ժամանակը կը փուռի, արեւին ուղղուած մեծագորգ բացազանչութեամբ մը: Դիտելի է որ երբ աղգային թագաւորներ գոյութիւն ունին, Նարեկացի չի յիշեր անոնց անունը ու պատիւով կ'արձանագրէ՝ վասիլ մեծա-յաղթ կայսեր արշաւանքները: (Այս պա-

կային և կենդանային մօթի մը երով զծուած են:

Պէտք է յատկանշել որ Զեռագրիս Մարկոսի աւետարանը չի պարունակեր վերջաւորութեան ծանօթ յաւելումը — գլուխ ԺԶ. 9-20: Ասոր փոխարէն Յովհաննու աւետարանի վերջաւորութեան ունի բաժին մը պոռնիկ կնոջ վերաբերեալ:

ԶԱԽԷՆ ՎՐԴ. ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆ

Ֆիլասելիա
10 Պոպուսու 1963

բազան անոր համար՝ վասնզի Նարեկացի Անձեաղեաց թագաւորին խնդրանքովը գրի առած էր ուրիշ ներբողեան աշխատութիւն մը:

Նիւրը: — Հետաքրքրական է ցանկը որ պատրաստուած է գիրքը գործածողներուն կողմէն: Ահա անոր մէկ քանի շրջանակները.

Աղօթք առաւօտու. Բան Խ. ԶԳ. ԶԵ. ՂԲ.

Աղօթք գիշերայնայ. ԺԲ. ԽԱ. ՂԱ. ՂԳ.

Աղօթք զղջման. Է. Ը. ԻԲ. ԻԶ. ԻԷ. ՀԱ.

Աղօթք խնդրելոյ զչնորհա և զթողու-

թիւն մեղաց. Գ. ԺԵ. Ի. ԻԴ. Լ.

ԼԲ. Խ. ԽԷ. ԽԹ. ԻԾ. ԻՄԷ.

Մաղթմանք հաւատոյ. Ժ. ԺԱ. ԺԲ. ԺԳ.

ԽԴ. ՀԵ.

Մաղթմանք յուսոյ և սիրոյ. Բ. ԺԲ.

ԼԴ. ԼԷ. ԽԲ. ԽԹ. ԿԵ. ԶԸ.

Աղօթք յառաջ քան զպատարագն կամ

հաղորդելն. Դ. Ե. ԻԴ. ԼԴ.

ԽԷ. ԻԲ. ԻԴ.

Աղօթք զկնի պատարագին կամ հա-

ղորդելոյն. Ա. Ե. ԻԴ. ԿԷ. ՂԵ.

Աղօթք ի սուրբ հարչարանս Գրիստո-

սի. ԻԷ. ԻԸ. ԼԶ. ԼԷ. ԽԴ.

ԻԲ. ԻԸ. ԿԶ. ԿԷ. ՀԶ. ՀԸ. Դ.

Աղօթք առ սուրբ Աստուածամային.

ԻԶ. Զ.

Աղօթք բարեխօսութեամբ սրբոցն.

ԼԱ. Հ. ՀԱ. ԶԲ. ԶԶ. ԶԷ. ՂԱ.

Աղօթք առ հրեշտակս և առ պահապան

հրեշտակն. ԶԱ.

Աղօթք վասն բարի մահաւան. Բ. ԿԶ.

ՀԳ. Զ. ԶԵ.

Աղօթք վասն բժշկութեան. Գ. ԺԴ.

ԺԷ. ԺԸ. ԻԵ. ԼԵ. ԽԲ. ԽԴ. ԵԸ.

ԿԳ. ԿԴ. ԿԶ.

Աղօթք վասն հոգեվարաց, յիշատակու-

մահու գերեզմանի, յարութեան և

դատաստանի. Ա. Բ. Է. Ի. ԻԴ.

ԼԲ. ԼԷ. ԼԹ. Խ. ԿԵ. ԿԶ. ԿԷ. ՀԴ.

ՀԴ. ՀԹ. Զ. ԶԱ. ԶԸ. ՂԱ. ՂԵ.

Աղօթք վասն ննջեցելոց. ԶԶ.

Աղօթք վասն հարուածոց արտօրէից.

Գ. ԿԳ. ԶԷ. ԶԹ. ԴԲ.

Անշուշտ այս նշանաւոր ցանկը բաւա-

կան է լուսարանելու համար եթէ ոչ հե-

դիմակին մասնաթիվներ, գէթ ընթերցողներուն փնտառածն ու դասը Աղօթածատեանին մէջ:

— Կեանքի կարկառուն պահերէն, միջին դարու մեծ մասնաթիվներէն, քրիստոնէական կենցաղի ամենէն խորունկ աղբաւմներէն տարրեր եկած են քովէ քով, կազմելու համար այդ աղօթքները: Եթէ անոնք այսօր մաս չեն կազմեր մեր պաշտամունքի ժողովրդական երեսին (եկեղեցական արարողութիւններու պահուն երգաւած ու կարդացաւած տարրեր) ամբողջութեամբ, կան սակայն՝ հսկումի, խաղաղականի ու բացառիկ ժամերգութեանց նախընտրած պաշտօններուն մէջ: Պէտք կը զգամ աւելցնելու որ անոնք մաս կը կազմեն նաեւ զազանի գիտութեանց (sciences occultes): Անձամբ տեսած եմ կախարդութեան ու զուշակութեան համար յարգարեւած Նարեկներ: (Այս պարագան կոչ նաեւ Սաղմոսին, Հաւատով խոստովանիմին, Դանիէլի գիրքերուն համար ալ):

Գիրքը լաւ ճանչնալու համար հարկ է տրագ տկնարկով մը աչքէ անցնել զայն լեցնող անձերն ու աշխարհները:

1. ԱՍՏՈՒԱՄՈՒԹԻԻՆ: Ամենէն հոյակապ ու ամենէն յաճախուած անունը Աղօթածատեանին: Բառը՝ Նարեկացիին համար՝ քիչ անգամ իմացական յղացք մը, մտածուած ու բնագոյնական վերացում մըն է: Ընդհակառակը: Գրեթէ միշտ նիւթական, արտաքին, աշխարհային բնուելու տաքիճան գրեթէ շօշափելի, տեսանելի զգայութեան մը արտայայտութիւնն է ան: Վերադիրներու անհուն տարափմը, պատկերներու անսպառ տարմիզը բաւական չեն եղած այդ հսկայ զգացումը տարողի տակ ձգելու: Անիկա ամէն գլուխի մէջն է, ամէն մէկ տողի ու նայնիսկ բառի մէջ:

Այսքան համապարփակ այդ պատկերը գիրքին ամէն մէկ կէտին երեսն կուգայ անկարելի բնուելու արտիճան զանազանութեամբ մը: Ս. Գիրքին բոլոր դերուագները Անոր փառքին համար տողի մը, աւելի յաճախ պարզ օժականի մը կը վերածուին: Երկինքին ու երկրին բոլոր զօրութիւնները, շարժումի կը հանուին

անոր աւեր պատգամելու: Աւ մարդոց հագին բոլոր ուլքերը «կ'արօրադրուին» անոր սրբազան տարաւոր հիւրընկալելու համար:

Բանաստեղծը գիտէ թէ ինչ անհասանելի բարձրութեան մը հետ ճակատի հանած է մարդկային թղուկ, ախլամ ու փռչի տարրը: Գիտէ թէ տարօրինակ այս բանագոյնքին մէջ ո՞վ է իր ընդդիմախօսը եւ թէ սրբան հիմնաւոր իր համարձակութիւնը այդ ճակատումին համար: Վասնզի միւս կողմէն մեղք ծողկող այդ փռչին որ մարդկային մարմին կը կաշուի, մեծ է մոտանալ իր դարչանքովը: Աւ երկու իշխումաբազմութիւններու այս անօրինակ զէմքնդդիմումը գիրքին կուտայ անկողքիի եղերականութիւն մը, որ զերացանցապէս մարդկային եւ յազիչ կ'ընծայէ իր Աստուածային ի խորաց սրտի բնուած այն խօսակցութիւնը:

Գոտական աստուածաբանութեան բոլոր առեւտրներով հագուած, արեւելքի ճակատադրողաշտութեամբը զօրացած, հրէական զօրութեամբ մը խոստացած այդ Աստուածութիւնը մարդկային ու քրիստոնէական հով մը կ'անէ իր երկրորդ զէմքին վրայ մանաւանդ:

Նարեկացիին Յիսուսը պատահութիւն մըն է քրիստոնէութեան մեծ խորհուրդը (mystère) մարդկօրէն զգալի ընկալու Այսինքն աստուածութեան վրայով՝ տալու մարդկային գերագոյն յազուանները, տարելու բոլոր եղերականութիւնը, շարժարանքին մեծ հանգստեցումը եւ խռչին տալարանքին մեծ հանգստեցումը: Դանիէլի մարհուն անարգ կուին մէջ ենթադրել, դնել կարենալ ինչ որ երեւակայութիւնը կը յղանայ ամենէն նաւրը ու ամպային՝ իբր գեղեցկութիւն հողի, երազի, բարութեան: Ահա այս մեծ ու կրկնուոր պատկերացումը՝ որ շօշափելի իրականութիւն է Նարեկացիին համար, երբ խօսքը կը դարձնէ Քրիստոսի: Եւ պիտի չխօսիմ նկարագիրներուն վրայ այս մտապատկերին: Հարկ պիտի ըլլար գիրքին կէսը արտագրել:

Նոյն քաղցրութիւնը, իմացականացած նոյն զգայութիւնը գրեթէ երեսն կուգայ երբ Աստուածութեան երրորդ անձն է որ

կ'ազեկոչուի: Անշուշտ «Հոգւոյն Սրբոյ» ըմբռնումը այնքան ինքնատիպ չէ՝ Նաբեկին մէջ աւտարկա յայտնի պատճառներով: Վտանգաւոր լար մըն է անիկա, կ'ենթադրեմ, ընդհանուր աստուածաբանութեան համար աւաղբիւր պեղումներու: Բայց եկեղեցիին ձեռնարկած պատկերը երբեմն բանի կը տարուի արտակարգ խորութիւններու, ուր դժուար է հետեւիլ բանաստեղծին:

Երեքն ալ կը ներկայանան իրենց ըստարգելիներուն տեսակէտէն մինչեւ իր տանը նիւթացած ճշտութեամբ մը: Ու Նաբեկացիին Աստուածը եթէ հայ չէ, զանէրիզանդական, տիպէքթիսիէն, աւշաթաթակէն մանող փիլիսոփոս ըմբռնումն ալ չէ, սրուն թեկերը մինչեւ նախաքրիստոնեայ դպրոցները (իմաստասիրական) կ'երկնան:

Յետոյ, աւելի անդին պիտի տեսնուին երրորդութեան դերն աւ գիմաղձութիւնը, աւելի մանրամասնութեամբ, քանի որ չկայ վիճակ մը ուր անկէ մասնիկ մը, հառադայթ մը ինկած չըլլայ:

2. ԱՍՏՈՒԱԾԱԿԱՅՐ: Գլուխ մը ամբողջութեամբ նուիրուած է Տիրամայրին: Գիրքին մէջ աւելի տեղեր անոր միջամտութիւնը և բարեխօսութիւնը կը հայցուի: Ութուներորդ (2) մաղթանքը անոր փառաբանութիւնն է:

Հաս Նաբեկացի մեր սրբազան մատենադրութեան մէջ ընդունուած հղանակ մըն է որ կը գործածէ: Շարականներու մէջ Մեծացուցէները Ս. Կոյսին տարփողը կ'ընեն ամենաբարձր թախշով: Յղացում, բացատրութիւն աւ խորունկ յաւաքում ունին անոնք գրեթէ բոլորն ալ: Անոնց մէջ ակարբ շատ ցանցաւ է հակառակ կաղացումներուն աւ թերութեանց որոնք սովորական են միւս շարականներուն (Հարց, Ողորմեա, Տէր յերկնից և այլն): Ու Նաբեկացի կը մօտենայ Անոր պատկերներու նոյն լեզուով: Ահա քանի մը հատ անոնցմէ.

Անիւն իբրեւ լոյս, անշուշտ ըստ հինգութեան պատկերի որոնք իբրեւ, իշխան լուսնի, շատ կենդանի անհայտ բացեալ որոնք անհայտ, և այլն:

Այս նմանութիւնները անշուշտ իմա-

ցական ծագում ունին: Բայց Նաբեկացիին մօտ իմացականութեանը դժուար է գտնել զգայնութիւնէն: Ինչ որ կրօնքը սարկացուցած է իրեն բնագոյնցական էականութեանը, անիկա վերածած է գրեթէ նիւթական զգայնութեան մը: Տեսէք թէ ինչպէս աստուածաբանական ծանօթութիւն մը կը վերածուի սա թանձրացեալ պատկերին: «Ի բարձրեալն Հօրէ զօրացեալ և չովանցեալ, հանգստեամբ Հոգւոյն հանդերձեալ և մարքադարձեալ, բնականութեամբ Որդւոյն յարգարեալ և արարաւորեալ»: Կը պաղտաւ անոր սրտէսից «Իր հեծեմանքը հիւստի անոր խնկաւորեալ հայցաւածներուն»: Տես: Ու անոնք դերագոյն թախշը. «Կաթիլ մի կաթին քումը կուսութեան յանձն իմ անձրեալ կենաց ինձ զօրէ . . . »:

Մէջբերումներով կարելի է նկարագիրը տալ այս ներբողականին: Նաբեկացի աւելի ընդարձակ գլուխներու մէջ (որոնք Ազօթամատեանէն դուրս կը մնան) երգած է Սրբուհին, ինչպէս նաև ստանաւորներ գրած է անոր ի պատիւ: Այդ ամենէն կարելի է հանել գերազանց կենսական կերպարն: Անիկա շատ աւելի կերպրեալ է իբր բանականութեամբ անոր Աստուածութիւնը ուր բանաստեղծը ըզգուշաւոր ստիպում է մնալու, քանի որ եկեղեցին կը հակէ: Բայց Տիրամայրին հետ այդ տեսակ ձեռնարկութիւններ աւելարդ են: Ու անոր գիմաղձութեան մէջ բանաստեղծը կը գտնէ մարդկային զգացումներու ամենէն բաթիթիք լարերը: Անիկա մայր է, վերջապէս աւ Աստուծոյ մայր:

3. ԵՐԿՆԱՅԻՆ ԶՕՐԲԵՐ: Արեւմտեան աղգերու գրականութեանց մէջ ասոնք կարեւոր դեր աւ ծաւալ ունին: Տանթէ, Թոմաս, Միլտոն, միսթիքները նոյնքան ուշադրութեամբ կը վերաբերուին անոնց որքան «ստորանկեալ» ներքին: Ասկէ զատ պահապան հրեշտակի չէքեթը քաղցր ազօթներու թեւադիր եղած է: Նաբեկացիին աղքատ է այս գեանին վրայ: Գիրքէն գլուխ մը միայն բացառաբար նուիրուած է անոնց: Ու հատկապէս յիշատակութիւնները ինչ փոյթ եթէ չեն բուեր մեղի ցոյց տալու համար անոնց մատ-

պատկերը: Մնաց որ ինչ որ տուած է՝ ընթացիկ կողապարէն դուրս գոյն կամ գիծ ալ չէ ճարած: Մեզի ծանօթ ըլլալով իր երեւակայութեան տնայնութիւնը, նման նիւթի մը տալե իր ժաշկալուութիւնը անմեկնելի կը մնայ:

4. ՍԱՏԱՆԱՆ ԵՒ ԻՐ ԲԱՆԱԿՆԵՐԸ: Երկնայիններուն հետ աշարուն կարծառաւ յարաբերութենէ մը ետքը, մարդ կը դարձանայ Զարին ու անոր սեփերուն նստիւնաւ ընդարձակ կարեւորութեան: Անիկա կը մանէ գրեթէ ամէն գլուխի մէջ, բայց ամբողջական գիմագծութեամբ: Անշուշտ ճանձնէի գծած գծախառն գեղեցիկութեամբ մը նշանաւոր ախարը չէ անոր Սատանան: Նարեկացի չէ կրցած ինքնատիպ յղացումէ մը անցնել այդ պատկերը ու անոր հաղուեցնել անհատական յորինուածութիւն մը: Անիկա, Սատանան վերացեալ ըմբռնում մըն է, նման անոր զարկաւարանները կ'աւանդեն անոր մասին: Անոր յիշատակութիւնը գրեթէ միշտ աստուածաշնչական կամ մեկնադրանական է: Այս ատրամաութեան փոխարէն զարմանալի մասնաւորութիւն, միս կը ստանան անոր բանականը: Վանականի, աւելի ճիշդը անապատականի մտայնութիւն մը հաս կը բազմապատկէ աւանդութեան ուսումները: Ըգնաւորներու տառջօք ահաբիւքները, փորձութիւնները, զգայախառնութիւնները կը վխտան գիրքին մէջ, սակեցնելով ճնշում մը որ չի հանդարտիր հակառակ լոյսին հալածող ազդեցութեանը: Ուղղակի եղանակէն զատ փոխաբերութիւն, ակնարկութիւն, գիւտ ու պատկեր ալ կը գործածէ Նարեկացի այս գաւազանը: Հետ:

Անոնց և իր յարաբերութիւնը գիրքին ամենէն մուսլ, ամենէն զեղեցիկ, ամենէն բաթեթիք էջերը գրելու պատճառ կը դառնայ: Վասնզի Աղօթամատանին ամենէն թանձրացեալ, շօշափելի առաքինութիւններէն մէկն ալ Մեղքին abstractionն է: Ու Նարեկացի մեղքին ետեւ, հետը, մէջը միշտ կը տեսնէ գործադրիչը, մարդկութեան հոյակապ այդ հակառակորդը: Ու բանաստեղծը հիւանդոտ հաճաքը ունի այդ պայթորը փնտռելու, պատմելու, երեւակայելու նոյնիսկ՝ սոսկական պատա-

հարներու ընթացքին: Անիկա երկրորդ երեսն է Մեղքին որ մեր սիրահարուն տառջին տարփուսքը ու գահերէց կը սիրէ ըլլալ:

Միջնադարեան գմեղակ ու գծախառն հերոսը, ստեղծելը տնայնութեան գծազրութիւն կը ստանայ կարգ մը տեսիլներու մէջ: Անոր «Ժպիտն ու խնդալը», անոր լոյն երախներուն սօստիք ու անոր թեւերուն զարկը արուած են հօգոյ իրականութեան մը: Macabre երեւակայութեան այս առաւելութիւնը Նարեկացիին մէջ գիտաւելիք մասնայատկութիւն մը: Անոր գոյալիւնը կը բացատրէ գրական ու պայծառ սուգումներուն պակասը: Միջին դարու ամենէն ընթացիկ յղացումը բեւեռաւ է այդ էջերուն մէջ վոյեյ կարկառով ու զոյնով:

5. ՄԱՐԴԸ: Նարեկացիին համար մարդը ըմբռնում մըն է, որուն ատրիքը Միջին դարը, եկեղեցիի մեկնիչները տուած են: Անոր հիմնական գիծը գտած կ'ըլլանք երբ բենք թէ մարդկութիւնը գերագոյն ախարս մըն է, որ խնայեցեալ նոյնիսկ երկնայիններուն: Որուն յօժարեցու հաղորդուի Աստուածութիւնը, իր երկրորդ գէմքով: Միջնադարեան այս մտապատկերը Նարեկացիին համար փառքի մեծագոյն կուսան մըն է: Իր բոլոր մեղքերով, իր բոլոր անկատարութիւններով, ու թերես անոնց համար իսկ, մարդ կուսումը նախընտրելի է հրեշտակներէն որոնք իրր յօրինում ալ վար կը մնան: քանի որ անոնցմէ տանուած է libre arbitre կարողութիւնը: Սրտառու է անշուշտ այս միտմաութիւնը, գուցէ հնդկական հեռաւոր անդադարէ մը եկած, մնացած եկեղեցիին վարդապետութեանը մէջ: Յոյն ու լատին մշակոյթին abstractionներէն մասեր սպրդած են անշուշտ ու կազմած քրիստոնեայ այս ըմբռնումը: Ծակատագրապաշտ աշինչ կայ անոր կազմութեան մէջ: Անծնիշխան, ինքնիշխան բացատրութիւնները յաճախողէ կ'են քրիստոնեայ մասնաւորութեան մէջ: Նարեկացիին իր կողմէն նոր գիծ չէ աւելցուցած այդ ըմբռնումին վրայ:

(Շարունակելի՝ 1)

8. ՕՇԱԿԱՆ